

Lasten kielelliset oikeudet

MOIKKA!

HEJSAN!

HEJ!

Sanasto

Tässä esitteessä käytetään joitakin sanoja, jotka ehkä eivät ole sinulle ennestään tuttuja. Alla on sanasto, josta voit tarkistaa, mitä nämä sanat tarkoittavat.

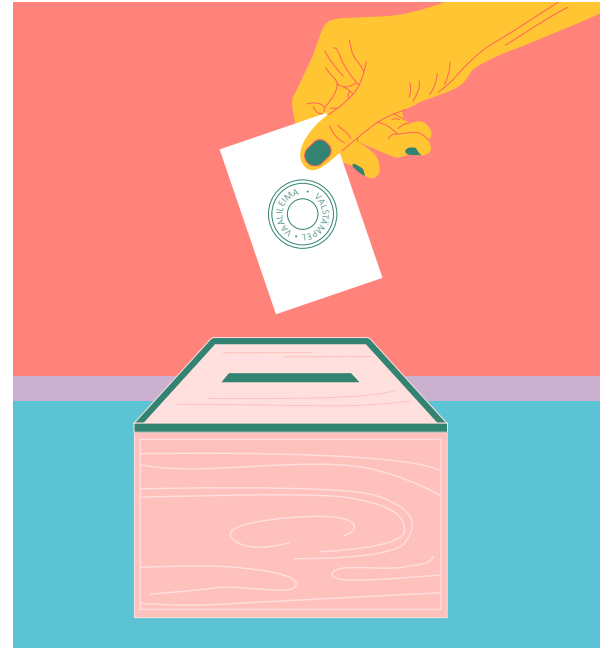
MIKÄ ON PERUSTUSLAKI?

Laki on kaikille suomalaisille tarkoitettu yhteinen sääntö jota pitää noudattaa. Perustuslaki on kaikkien muiden lakien perusta. Perustuslaista löytyy Suomen keskeisimmät pelisäännöt ja arvot. Perustuslaki ohjaa kaikkia muita lakeja.

MIKÄ ON VALTIO? ENTÄ KUNTA?

Suomen kansalaiset muodostavat valtion. Valtion asioista päättää eduskunta. Valtion alue on jaettu pienempiin osiin, kuntiin. Joitakin kuntia kutsutaan myös kaupungeiksi. Kaupungissa on yleensä enemmän ja toisiaan lähempänä sijaitsevia rakennuksia.

Jokainen suomalainen asuu jossakin kunnassa. Kunnan asioista päättää kunnanvaltuusto. Kunnanvaltuusto on ryhmä ihmisiä, jotka asuvat kunnassa, ja jotka on valittu vaaleilla puhumaan kaikkien asukkaiden puolesta. Vaaleissa saa äänestää, jos on täyttänyt 18 vuotta. Valtio ja kunnat järjestävät palveluja ihmisille.

MIKÄ ON VIRANOMAINEN?

Viranomaisissa on töissä aikuisia, joille on annettu tehtäväksi hoitaa yhteisiä asioita. Viranomaiset voivat tehdä päätöksiä jotka koskevat sinua ja joita sinun pitää noudattaa. Viranomaisten työtä ohjaa laki. Viranomaisten päätösten pitää perustua lakiin. Viranomaisia ovat esimerkiksi poliisit ja Kansaneläkelaitos tai lyhyemmin Kela, joka maksaa huoltajillesi lapsilisää. Huoltaja voi esimerkiksi olla vanhempasi. Huoltaja saa siis valtiolta, eli Suomelta, rahaa jonka voi käyttää elämiseen, vaikkapa vaatteisiin tai ruokaan.

KIITOS!
TACK!

MIKÄ ON PALVELU?

Monen viranomaisen tehtävä on tuottaa palveluita, joita ihmiset tarvitsevat ja käyttävät. Palvelu tarkoittaa, että saat apua jossakin. Se voi olla esimerkiksi sitä, että sairastuessa pääsee lääkäriin. Koulu, päivähoido, kirjasto ja julkinen liikenne, vaikkapa bussi tai juna, ovat muita esimerkkejä palveluista.

MIKÄ ON VÄHEMMISTÖRYHMÄ? ENTÄ ALKUPERÄISKANSA?

Vähemmistöryhmä on ryhmä ihmisiä, joilla on esimerkiksi erilainen kieli, kulttuuri tai uskonto kuin suurimmalla osalla maan asukkaista. Alkuperäiskansa on vähemmistöryhmä, jonka esi-isät ovat asuneet alueella ensimmäisenä, ennen kuin maan enemmistön esi-isät ovat saapuneet. Saamelaiset ovat Euroopan ainoa alkuperäiskansa.

MIKÄ ON YK?

Yhdistyneet Kansakunnat eli YK on yhteistyöjärjestö. YK:n jäseniä ovat kaikki maailman maat. YK:ssa kaikki maat tekevät yhteistyötä rauhan ja ihmisoi-
keuksien puolesta.

Mitä ovat kielelliset oikeudet?

Suomi on kaksikielinen maa. Suomen kansalliskielet, tai viralliset kielet, ovat suomi ja ruotsi. Siitä on päätetty perustuslaissa. Viranomaisten pitää huolehtia suomenkielisten ja ruotsinkielisten suomalaisten tarpeista yhdenvertaisesti. Se tarkoittaa, että molemmilla kielillä voi hoitaa asioitaan yhtä hyvin.

Perustuslaissa mainitaan myös saamelaisten, romanien ja muiden ryhmien oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan.

Perustuslaissa turvataan myös viittomakielisten oikeudet. Saamelaisten ja viittomakieltä käyttävien oikeuksista säädetään myös erityisissä laeissa.

Mikä on äidinkieli ja asiointikieli?

Suomessa on käytössä järjestelmä, jota kutsutaan väestötietojärjestelmäksi. Järjestelmään kerätään tiettyjä tietoja kaikista Suomen kansalaisista ja Suomessa asuvista. Äidinkieli tarkoittaa sitä kieltä, joka on itselle kaikkein tutuin. Joskus puhutaan myös ensikielstä. Järjestelmään tallennetaan jokaiselle ihmiselle yksi ilmoitettu äidinkieli. Jokaisella on siis vain yksi virallinen äidinkieli.

Monet suomalaiset ovat kuitenkin kaksi- tai monikielisiä. Tämä tarkoittaa, että puhuu useaa eri kieltä. Jos henkilön äidinkieli on muu kuin suomi tai ruotsi, hän voi valita millä kielellä on yhteydessä viranomaisiin, joko suomeksi tai ruotsiksi. Silloin puhutaan ihmisen asiointikielstä.

Mistä tiedän, voinko puhua suomea tai ruotsia?

Kielilaissa on määrätty, milloin on oikeus käyttää suomea tai ruotsia valtion, eli Suomen, tai kunnan viranomaisten kanssa. Kunnat ja muut viranomaiset voivat olla yksi- tai kaksikielisiä.

Valtion viranomaiset ovat siis kaksikielisiä, koska ne toimivat koko maassa. Esimerkki tällaisesta viranomaisesta on hätäkeskus, jonka numeroon 112 voi soittaa, kun on hätä.

Yksikielisellä alueella toimivat viranomaiset ovat yksikielisiä. Viranomaisen ei tarvitse käyttää muita kieliä kuin viranomaisen kieltä, joka on suomi tai ruotsi. Sinulla on kuitenkin oikeus käyttää yksikielisen viranomaisen kanssa suomen tai ruotsin kieltä, jos tämä viranomainen ottaa yhteyttä sinuun ensin. Joskus viranomaisen on myös hankittava tulkki, jos se ei ymmärrä henkilön puhumaa kieltä. Viranomainen voi silti itse antaa palvelua muillakin kielillä, esimerkiksi englanniksi tai venäjäksi.

Kaksikielisillä alueilla puhutaan suomea ja ruotsia. Kaksikielisiä alueita löytyy Suomessa muun muassa Uudeltamaalta, Varsinais-Suomesta ja Pohjanmaalta.

POHDITTAVAKSI:

Onko sinun kotikuntasi tai kaupunkisi yksi- vai kaksikielinen?
Entä naapurikuntasi?

Suomen ja ruotsin kielen pitää näkyä kaksikielisen viranomaisen toiminnassa. Esimerkiksi:

- Viranomaisen verkkosivut, nettisivut, löytyvät suomeksi ja ruotsiksi.
- Kaksikielisen kaupungin tienviitat ovat suomeksi ja ruotsiksi. Jos asut kaksikielisessä kunnassa, olet ehkä huomannut, että kotikatusi nimi on sekä suomeksi että ruotsiksi.
- Kaksikielisessä kunnassa kerrotaan asukkaille esimerkiksi siitä, että käyttöön on tullut uusi leikki- tai skeittipuisto sekä suomeksi että ruotsiksi.

Kaksikieliselle viranomaiselle voit lähettää kirjeen tai puhua suomeksi tai ruotsiksi. Viranomaisen pitää olla ihmisiin yhteydessä heidän omalla kielellään. Viranomaisen täytyy siksi ottaa selvää henkilön äidinkielestä. Jos henkilön äidinkieli on muu kuin suomi tai ruotsi, viranomainen tarkistaa henkilön asiointikielen. Asiointikieli on joko suomi tai ruotsi.

An illustration of three skateboarders in a skate park. The background is a stylized landscape with a blue sky, white clouds, and a yellow sun. The ground is divided into a yellow foreground and a pink background. A person with long red hair, wearing a white cap, grey shirt, and white pants, is on a blue skateboard on the yellow ground. A person in a red hoodie and pink pants is on a yellow skateboard on the pink ground. A person in a grey hoodie, blue pants, and a red helmet is on a pink skateboard on the pink ground. The text 'SKEITTIPUISTO SKEJTPARK' is centered in the pink area.

SKEITTIPUISTO SKEJTPARK

Oikeus palveluun omalla kielellä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että:

- saat käydä koulua omalla kielelläsi, joko suomeksi tai ruotsiksi
- kouluterveydenhoitaja ja koulukuraattori puhuvat sinun kieltäsi, joko suomea tai ruotsia
- voit hankkia bussikortin tai kirjastokortin omalla kielelläsi
- terveyskeskuksen lääkäri puhuu sinun kieltäsi
- jos pyöräsi varastetaan, saat apua poliisilta omalla kielelläsi

Sinulla on oikeus valita, käytätkö suomea vai ruotsia. Viranomainen ei saa pyytää sinua vaihtamaan kieltä.

Muut kielet

Kuten aiemmin kerrottiin, perustuslain mukaan Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Näitä kieliä kutsutaan myös maan virallisiksi kieliksi. Suomessa puhutaan kuitenkin monia muita kieliä. Perustuslaissa mainitaan suomen ja ruotsin lisäksi saamen kielet, romani ja viittomakieli. Vuonna 2016 Suomessa puhuttiin virallisesti 157: ää eri äidinkieltä, mutta todellisuudessa äidinkieliä on arviolta noin 500. Suomen ja ruotsin jälkeen eniten puhujia on venäjällä, virolla, arabialla, englannilla ja somalilla.

Kaikilla ihmisillä on perustuslain takaama oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin. Nämä oikeudet taataan myös monissa kansainvälisissä sopimuksissa. Esimerkiksi YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa taataan kaikille vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaan kuuluville lapsille oikeus nauttia omasta kulttuuristaan ja käyttää omaa kieltään yhdessä oman ryhmän muiden lasten ja aikuisten kanssa. Jokaisella lapsella on oikeus olla oma itsensä ja puhua omaa kieltään.

POHDITTAVAKSI:
Tunnetko sinä ketään,
jonka äidinkieli on eri
kuin sinun?

Lapsi ja nuori, joka puhuu äidinkielenään Suomessa vähemmän puhuttua kieltä voi kokea, että häntä kohdellaan eri tavalla kielen takia. Joku voi esimerkiksi kysyä, miksi lapsi puhuu toista kieltä. Tällaiset kysymykset voivat joskus tuntua ikäviltäkin. Jos kohtelee jotakin toista eri tavalla vain siksi, että tämä puhuu toista kieltä, se voi olla syrjintää. Syrjintä on määritelty yhdenvertaisuuslaissa. Yhdenvertaisuuslaissa lukee, että ketään ei saa syrjiä esimerkiksi iän, kielen tai uskonnon perusteella.

Omasta kielitaidosta ja kulttuurista saa olla ylpeä. Monikielisyys on osa Suomen historiaa. Kaikissa kielissä ja kulttuureissa on paljon hienoja asioita, joihin muidenkin lasten olisi mielenkiintoista tutustua, esimerkiksi hauskat sanonnat, ruoka ja musiikki. Eri kielet voivat olla myös sukua keskenään, vähän kuin toistensa serkkuja. Niissä voi olla samankaltaisia sanoja. Joskus käy jopa niin, että sama sana tarkoittaa eri kielillä eri asioita. Tällainen sana on esimerkiksi sana muistaa, joka suomeksi tarkoittaa muistamista ja viroksi ymmärtämistä.

POHDITTAVAKSI:
Mihin muihin kieliin tai kulttuureihin sinä haluaisit tutustua? Mitkä asiat niissä ovat kiinnostavia?

Saamen kielet

Suomessa puhutaan kolmea saamen kieltä: pohjoissaamea, inarinsaamea ja koltansaamea. Saamen kielet ovat Suomen alkuperäiskansan, saamelaisten, kieliä. Saamenkielisillä on oikeus käyttää omaa kieltään kotiseutualueellaan ja joidenkin valtion viranomaisten kanssa. Saamelaisten kotiseutualue on Pohjois-Lapissa, Sodankylän, Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntien alueella. Näissä kunnissa saamen kielillä on virallinen asema. Sodankylän kunnassa saamen kielellä on virallinen asema Vuotson alueella. Virallinen asema tarkoittaa sitä, että tämän alueen viranomaisten tulee antaa palvelua saamen kielillä. Saamenkielinen henkilö saa esimerkiksi puhua omaa kieltään terveydenhoitajan kanssa.

Saamen kielilaki sisältää velvollisuuksia sekä saamelaisten kotiseutualueella, että sen ulkopuolella toimiville viranomaisille. Saamelaisten kielelliset oikeudet ovat laajemmat, eli niitä on enemmän, saamelaisten kotiseutualueella kuin sen ulkopuolella.

Äidinkielenään saamea puhuvilla lapsilla on koko Suomessa oikeus saamenkieliseen päivähoitoon. Saamelaisten kotiseutualueella asuvilla saamen kieltä osaavilla on oikeus käydä koulua saamen kielellä. Opetus pitää antaa pääasiassa saamen kielellä. Saamen kieltä voidaan opettaa äidinkielenä myös kotiseutualueen ulkopuolella, sekä peruskoulussa että lukiossa. Kunta päättää tarjotaanko opetusta.

Romanikieli

Romanit ovat vähemmistökansa, joka on asunut Suomessa jo noin 500 vuotta. Romaneilla on oma kieli, kulttuuri ja lippu, mutta ei omaa maata. Romani on pitkään ollut perheiden kotikieli ja sitä on käytetty oman kodin ja yhteisön ulkopuolella vain vähän. Vasta viime vuosikymmenten aikana sitä on alettu käyttää enemmän kodin ulkopuolella. Romanilapsille ja -nuorille voidaan järjestää romanikielen opetusta. Kaikki romanikieltä puhuvat lapset eivät saa romanikielen opetusta. Romanilasten ja -nuorten olisi tärkeää saada romanikielen opetusta ja ympäristöjä, joissa kieltä voi käyttää. Opetus ja omakielinen ympäristö ovat tärkeitä kielen säilymisen kannalta.

Viittomakielet

Suomessa käytetään suomalaista ja suomenruotsalaista viittomakieltä. Viittomakielinen henkilö voi olla esimerkiksi kuuro tai kuulovammainen. Viittomakielinen henkilö voi olla esimerkiksi myös kuurojen vanhempien kuuleva lapsi. Viittomakielisille lapsille on tärkeää saada viittomakielen opetusta ja viittomakielistä opetusta.

Tulkkaus on monille viittomakielisille tärkeä palvelu. Tulkin tehtävä on kääntää kieltä. Hän kääntää viittomakielisen kertomat asiat suomen tai ruotsin kielelle ja toisin päin. Viranomaisilla on Suomessa velvollisuus edistää viittomakielen käyttämistä.

Muut kielet

Suomessa puhutaan perustuslaissa mainittujen kielten lisäksi myös monia muita kieliä. Viranomaisilla ei ole velvollisuutta järjestää palveluita näillä kielillä. Viranomaisen voi kuitenkin tarjota palvelua useammalla kielellä, kuin mitä laki määrää.

Tavoitteena on, että kaikille perusopetuksen oppilaille annettaisiin äidinkielen opetusta. Joskus opetuksen saaminen on kuitenkin hankalaa. Oman äidinkielen opetus on silti tärkeää monikielisille lapsille.

Kuka valvoo, että kielelliset oikeudet toteutuvat?

Jokainen viranomainen valvoo kielilain ja saamen kielilain noudattamista omassa toiminnassaan. Jos on sitä mieltä, ettei viranomainen ole toiminut niin, että kielelliset oikeudet toteutuvat, kannattaa olla yhteydessä siihen viranomaiseen, joka on tarjonnut palvelua.

Jos asut kaksikielisessä kunnassa, etkä esimerkiksi saa kirjastokorttia hankittua omalla kielelläsi, suomeksi tai ruotsiksi, voit kertoa asiasta kirjaston henkilökunnalle.

Eduskunnan oikeusasiamies valvoo, että viranomaiset toimivat niin kuin laki määrää. Yhdenvertaisuusvaltuutettuun voi olla yhteydessä, jos kokee, että on tullut syrjityksi siksi, että on puhunut omaa kieltä.

Tämän esitteen julkaisija on oikeusministeriö.

Voit lukea lisää oikeusministeriön työstä
kielellisten oikeuksien parissa osoitteessa
<https://oikeusministerio.fi/kielelliset-oikeudet>.

Voit olla yhteydessä meihin osoitteessa
kieliasiat-sprakarenden.om@gov.fi.